

ביטחון והשתדלות: כמעלת האדם

מהי המענה על יוסף?

"ויהי מקץ שנתים ימים" (ברא' מא, א).

ב"מדרש רבה", דרשו על פסוק זה שבראש פרשתנו:

"ודבר שפתים אך למחסור" – על-ידי שאמר (יוסף) לשר המשקים "זכרתני..." והזכרתני (אל פרעה) "שם מ, יד) - ניתוסף לו שתי שנים, שנאמר: "ויהי מקץ שנתים ימים" (בר"ר פט, ב).

וכן שם באות ג': "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו..." – זה יוסף; "...ולא פנה אל רֵבִיִּים" (תהל' מ, ה) – על-ידי שאמר לשר המשקים "זכרתני והזכרתני", ניתוסף לו שתי שנים".

פירוש: כיוון שיוסף פנה אל שר המשקים שיעזור לו להשתחרר מכלאו - לכן ישב בבור עוד שנתיים, בנוסף לעשר השנים שכבר היה בבור.

וראיתי מקשים על דבר זה: והלא אין סומכין על הנס! מותר לאדם לעשות השתדלות לטובת עצמו, ואף חובתו היא, ומה ראו לדקדק כל כך עם יוסף הצדיק? (וראה ב"אור החיים" לברא' מ, יד, שענה לזה בדרכו).

מעלתו של יוסף

– נראה לי פשוט, שהדבר נובע משום שיוסף אינו כשאר כל אדם. יוסף מצוי כמעט במדרגת האבות הקדושים (ראה לעיל מאמר ל"א), וממילא מתבקש ממנו ביטחון אמיץ יותר בה'. ונבאר דברינו בעניין מעלת יוסף:

בסוף פרשת "וישב", כאשר שרי פרעה מספרים ליוסף "חלום חלמנו ופתר אין אתו...", תגובתו המיידית היא: "...ויאמר אליהם יוסף, הלא לאלקים פתרנים ספרו נא לי" (ברא' מ, ח). פשוטו של מקרא מלמד, שברור היה ליוסף בוודאות גמור, שהידיעה לפתור את חלומותיהם. (שאם לא כן, מה בא המקרא ללמד? שסתם כך ניסה את כוחו והצליח "לנחש" את הפיתרון?!).

ואם יתעקש המתעקש לומר, שאין הכרח להבין כך – אומר לו: ראה נא בפרשתנו. כאשר אמר פרעה ליוסף "שמעתי עליך לאמר, תשמע חלום לפתור אתו" (ברא' מא, טו*), ענה יוסף ואמר: "בלעדי, אלקים יענה את שלום פרעה" (שם, טז). כלומר: לא אני הוא הפותר, אלא אלקים הוא שישים בפי פיתרון שיתאים ל"שלום פרעה", לפתור לך לטובה (רש"י, ספורנו). אין כאן התחמקות מכך שיפתור, אלא דיוק במקור היכולת לפתור; יכולת זו, אומר יוסף, ביד אלקים היא. ברור איפוא שלא יתכן לומר גם כאן, שיוסף לא היה בטוח שיפתור את חלום פרעה. וכי כיצד יבטיח למלך "אלקים יענה את שלום פרעה", ואחר כך לא ידע לפתור?! הרי זה ביזיון למלך ואחת דתו להמית! הלא שר האופים נתלה על פגם קטן מזה.

מתוך הערה זו אנו חייבים לומר, שיוסף הצדיק היה בעל רוח-הקודש. וכן מצאתי מפורש ב"פרקי דרבי אליעזר" (פל"ט):

"שרתה רוח הקודש ורוח חכמה על יוסף, מימי נעוריו ועד יום מותו".

התביעה על יוסף: לגדל מעלתו

ולכן, דווקא משום שהיה במעלה כה עליונה, דקדקו עמו ואמרו, שהיה פגם בבקשתו משר המשקים. שאם לא כן, הנה יש בדברי המדרש הנ"ל (אות ג') סתירה: בתחילה אמר על יוסף את השבח שבתחילת הפסוק: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו..." - זה יוסף; ומיד אמר שיוסף נכשל בזה ש"...פנה אל רֵהִבִּים", הם המצרים הקרויים "רֵהִב" (תה' פו, ד)!

– אך לדברינו, אין כאן כל סתירה: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו", ולכן אומר הוא בוודאות שידע לפתור חלומות בעזרתו! שהרי יוסף דבוק בה' במעלות נשגבות של רוח-הקודש. ואם כן - ממשיך המדרש - אך יתכן שישים בטחונו ברהבים

* וראה כאן ב"אור החיים": "שמעתי עליך לאמר" - פירוש: "שמעתי" משר המשקים, שאתה אומר על עצמך ש"...תשמע חלום לפתור אתו"; והיכן אמרת? ב"ספרו נא לי". נמצא שדברינו הם כדברי ה"אור החיים" המדויק.

לבקש מהם טובה?! אדם מן השורה, ודאי שמותר לו להשתדל, ואולי גם לבקש סיוע מרשעים (אם אין צדיק שיעשה את הדבר) ואסור לו לסמוך על הנס. אבל כאשר האבות הקדושים היו בצרה – פנו מיד ל'ה' בתפילה ובתחנונים; מעולם לא ביקשו טובות מרשעים! מדוע? - משום שלדים זהו חילול שם-שמים להזקק למישהו, מלבד רבון כל העולמים. הלא לכן נשבע אברם למלך סדום "...ואם אֶקח מכל אשר לך, ולא תאמר אני העשרתי את אברם" (ברא' יד, כג). מה עוד שאמרו חז"ל (שבת לב.), "מגלגלין זכות על ידי זכאי, וחובה על ידי חייב".

זוהי הטענה על יוסף הצדיק. בהיותו כל כך קרוב למדרגתם של האבות – איך פָּנָה אל רהבים וְשָׂטִי כזב"בבקשת עזרה.

מדוע לא הדניע יוסף את יעקב

ועלה על דעתי, שביודענו שרוח-הקודש שרתה על יוסף כל ימיו, מתיישבת אחת הקושיות החמורות בפרשת יוסף המולך במצרים:

כיצד זה לא שלח להודיע לאביו המתאבל עליו, שעוד יוסף חי?! כיצד הגיח לאביו למאן להינחם תשע שנים נוספות, מאז עלה לָכֶם המלוכה? (וכבר עמד על כך הרמב"ן בברא' מב, ט. וראה במאמר הבא, תירוץ נוסף לשאלה זו).

— אלא שאמרו רבותינו, שאֲחֵי יוסף החרומו וקיללו כל מי שיגלה ליעקב את דבר המכירה, ושיתפו אף את הקב"ה עִמָּהֶם. גם יצחק אבינו ידע שיוסף חי, אך אמר איך אגלה ליעקב והקב"ה אינו רוצה לגלות לו? כך מבואר ב"תנחומא", והובא ברש"י (לברא' לו, לג).

אם כן, גם יוסף, כיצחק אבינו, ידע ברוח-הקודש* שהקב"ה הצטרף לחרם שלא לגלות, ולכן נאלץ גם הוא שלא לגלות ליעקב!

* ויתכן להביא ראיה לכך ממסכת "סנהדרין" (פט:), שכל נבואה הנאמרת לאחד הנביאים, "משודרת" גם לכל הנביאים האחרים. ואפשר, שכן הוא גם בעניין רוח הקודש.

מדוע התנכר יוסף הצדיק לאָחיו?

יוסף פעל למימוש החלומות שחלם

שלימות האומה הישראלית וקיומה, מבוססים על היחס והקשר ההדוק והמיוחד, שבין יעקב אבינו לבנו יוסף. התורה רומזת ליסוד זה באומרה (ברא' לו, ב): "אלה תלדות יעקב - יוסף" – ופירש"י: "תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים... וכל מה שאירע ליעקב - אירע ליוסף". יוסף הוא עיקר המשכו של יעקב מרחל אמנו, אשר היא עקרת-הבית של אבינו יעקב. עומק העניין, יבואר בס"ד מתוך דברינו להלן:

בפרשת "מקץ", בפעם הראשונה בה עמדו האחים לפני יוסף, כתוב: "ויזכר יוסף את החלומות אשר חלם להם" (שם, מב ט), ופירש רש"י: "וידע שנתקיימו, שהרי השתחוו לו".

אבל הרמב"ן שם חולק ומפרש להפך; שבאותה שעה עדיין לא נתקיימו החלומות, לא הראשון ולא השני. וזה לשונו: "יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחווים לו, זכר כל החלומות אשר חלם להם, וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת". ומדוע? – כי פתרון החלום הראשון ("והנה תִּסְפְּינָה אֱלֻמֹּתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֱלֹמֹתַי" - ברא' לו, ז) היה בכך שכל אחד-עשר אחיו ישתחוו לו, ובפעם הזאת עדיין לא היה עמם בנימין. ולכן - אומר הרמב"ן - הוצרך יוסף להעליל עליהם שמרגלים הם, כדי שיביאו את בנימין וישתחוו עמו, ובכך יתקיים החלום הראשון (כי אם היה מתוודע אליהם מיד, היה גם יעקב מגיע עמם ומשתחוה - בעוד שהחלום הראשון 'אמר' שרק אלומות האחים תשתחווינה). רק אז, רשאי היה להתוודע אל אָחיו ואביו, ובבוא כולם יחד נתקיים החלום השני: "והנה השמש והירח ואחד-עשר כוכבים משתחוים לי" (שם, ט). כל מטרתו, היתה איפוא להביא את החלומות לידי קיום, "כי ידע שיתקיימו באמת", מסיים הרמב"ן.

דהיינו: יוסף הבין שהחלומות הם נבואות שחייבות להתקיים, גם במחיר של צער לאביו הזקן.

והנה ראיתי מקשים על נקודה זו*: וכי איזו תועלת יש בקיום החלומות? מניין לו ליוסף, שעליו להשתדל להביאם לידי קיום? – ותירץ הגר"א ב"אדרת אליהו", כי עשה כן בצדקתו; שרצה להביא למימוש החלומות, כדי שלא להכחיש רצון ה' וגזירת עליון. אלא שעדיין קשה היא גופא: מהו אותו סוד שבגזירת עליון, שצריכים החלומות הללו לבוא לידי קיום?

– תשובת הדבר, תלויה בדברי מדרש (בר"ר צד, ה) שהבאנו לעיל (עמוד רלו), ובו אומר יעקב על הברכות שבירכו יצחק אביו: "הייתי סבור, שהוא (הקב"ה) מטעימיני מאותן ברכות – ומה היו אותן ברכות? "עבדוך עמים וישתחוו לך לאמים" – (והנה) זה יוסף". פירש"י (שם. וכ"כ ב"פה תואר"): יעקב אבינו סבר שהברכות שבירכו יצחק יתקיימו בו-עצמו – והנה ראה שנתקיימו ביוסף בנו; שעל-ידי שנעשה שליט במצרים, נתקיים בו: "וישתחוו לך לאמים".

וקשה: כיצד יתכן שברכת יצחק ליעקב, לא נתקיימה במתברך עצמו אלא באחר?! ולו זו בלבד, אלא שביעקב עצמו התקיים ה' פ'ך מ"ו וישתחוו לך בני אמן", שהרי הוא השתחוה לעשו אחיו! – אלא שבהכרח למדים אנו מדברי המדרש, שיוסף, שהוא עיקר תולדותיו של יעקב – הריהו כאביו ממש. בשעה שנתקיים בו: "וישתחוו לך לאמים" – הרי זה כאילו נתקיים ביעקב, כי יוסף משלים את מהותו הרוחנית.

מעתה מובנים דברי הרמב"ן: יוסף השתדל לממש את החלומות שבהם משתחוים לו – כי במימוש החלומות חלה ברכת יצחק על יעקב, ומעתה תתגשם הברכה לדורות בבני יעקב.

השורש העמוק למחלוקת יוסף ואחיו!

כאשר קנה יעקב את הבכורה מעשו, ונתברך בברכתו – עבר כל מה שהיה ראוי לעשו, לרשותו של יעקב; גם לאה אִמְנו, שלפי מזלָה היתה צריכה ליפול בחלקו של עשו – כמפורש ב"זהר" (א, רכג.) שלכך נועדה – זכתה בזה להיכנס לרשותו של יעקב. הבנה זו מאירה לנו אור גדול, המבאר מעט את שורש המחלוקת שבין יוסף לאחיו:

ברור הוא, שתכונת ארבעת בניה הראשונים של לאה, שונה ביסודה מזו של יוסף בן רחל. בראובן, שמעון, לוי ויהודה, יש תכונה של עזות, הבאה בעיקר מלאה אִמְנו.

* ראה בפירוש הרב שעוועל על הרמב"ן, מה שהביא בשם העקידה והחתם סופר.

בְּלֹאָה, הִיתָה עֲזוּת דְּקִדּוּשָׁה: רָאָה כִּיצַד הָעֶזָה לְהִיכָנֵס לַחֹפֶה, בְּנִיגוּד לְרִצּוֹנוֹ שֶׁל הַחֶתֶן... כְּשִׁיעָקֵב נִכְנָס לִקְחַת אֶת הַבְּרִכּוֹת בַּמָּקוֹם עָשׂוּ, אָמְרוּ חֲז"ל שֶׁמְרֹב רַעְדָּה, נִשְׁלַחוּ שְׁנֵי מַלְאָכִים לֵאחֹז בּוֹ לְבַל יִפּוֹל (בר"ר סה, יט) - וְאִילוּ אֶצֶל לֹאָה, לֹא מִצְאָנוּ דְּבָרִים כְּגוֹן אֵלּוּ... — אֵלֶּא וּדְאִי, שְׁכִיּוֹן שֶׁהִיתָה בַת-זֹוגוֹ שֶׁל עָשׂוּ שֶׁהִיָּה בְּשׁוֹרְשׁוֹ עַז-פָּנִים, רֹצֵחַ וְנוֹאֵף, לָכֵן נָתַנוּ בָּהּ כּוֹחוֹת-נֶפֶשׁ תּוֹאֲמִים כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה "עֹזֵר בְּנִגְדּוֹ"! (ברא' ב, יח, עפ"י 'העמק דבר'); שְׁתּוּכָל לְהַתְּנַגֵּד לְתַכּוּנוֹתָיו הַשְּׁלִילִיּוֹת, וְתִנְחָה אוֹתוֹ בַּדֶּרֶךְ ה'.

אִמְנֵם לֹאָה קִידְשָׁה עֲצָמָה בְּתַכְלִית, וּמִתּוֹךְ בְּכִיּוֹת נֹרְאוֹת וְתַפִּילוֹת עֲצוֹמוֹת (ב"ב קכג), הִפְכָּה תַכּוּנָה זֹו שֶׁנִּתְּנָה בָּהּ, לְ"עֲזוּת" שְׁכוּלָה קְדוּשָׁה*. אֵךְ בְּבִנְיָה, הִיָּה לְתַכּוּנָה זֹו בִּיָּמָיו שְׁלִילִי בּוֹלָט:

בְּרֹאוּבֵן נִתְּגַלְתָּה הָעֲזוּת, בַּמַּעֲשֶׂה בַלְהָה. לְפִי כָּל פִּירוּשׁ שֶׁנִּפְרַשׁ אֶת הַמַּעֲשֶׂה - וְחֲז"ל הָעֲנִיקוּ שְׁלוֹשָׁה פִּירוּשִׁים לָמָּה שְׁאִירַע (שְׁבַת נה:) - יֵשׁ בּוֹהַ הַתְּנַהּגוֹת יוֹצֵאת-דּוֹפֵן, שֶׁל בֶּן כָּלְפִי אֲבִיו.

שִׁמְעוֹן וְלוֹי הִרְגוּ אֶת כָּל אֲנָשֵׁי שְׁכֵם כְּשֶׁהֵם בְּנֵי י"ג בַּלְבָּד, מִבְּלִי לְשֹׂאוֹל אֶת דַּעַת אֲבִיהֶם...! וְעוֹד: בְּהִיוֹתָם בִּשְׁנוֹת הָעֶשְׂרִים (עפ"י פֶּדֶר"א רִישׁ פִּמ"ח), מָכְרוּ אֶת אֲחֵיהֶם לְעַבְדוֹת, בְּשִׁיתוּף עִם יְהוּדָה. לַעֲשׂוֹת כֵּךְ בָּאָח, וְעוֹד פִּיִּדְיָהָ שֶׁהִדְבֵּר יִגְרוֹם צַעַר כְּבֵד לְאֲבִיהֶם הַזֶּקֶן שְׁאוּהָבוֹ כִּנְפִשׁוֹ — לָכֵךְ נִדְרַשְׁתָּ תַכּוּנָה נֹרְאָה שֶׁל עֲזוּת, ה' יִרְחֵם. אֲנִי: מִידָּה זֹו הִמְשִׁיכָה וְהוֹפִיעָה בְּבִנְיָהם בְּתַקּוּפַת הַמָּדְבָּר: הַיְּחִידִים שֶׁמָּרְדּוּ בַּמֶּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהוּא מִמְּשִׁיכּוֹ הָרוּחָנִי שֶׁל יַעֲקֹב, הָיוּ מִן הַשִּׁכְּטִים שֶׁהִזְכֵּרְנוּ: דָּתֵן וְאַבִּירָם בְּנֵי רֹאוּבֵן (בְּמִד' מו, א), זִמְרִי בֶן סִלּוּא, מִשְׁמַעְיֹן (שֵׁם כה, יד), וְקָרַח מִלּוֹי! (שֵׁם מו, א).

מִמִּילָא יֵשׁ צַד-שׁוּוֹה בּוֹלָט, בֵּין שְׁנֵאת עָשׂוּ אֶת יַעֲקֹב, לְשֵׁנֵאת הָאֲחִים אֶת יוֹסֵף: יַעֲקֹב פָּגַע בַּעֲשׂוֹ בַּכֵּךְ שֶׁלָּקַח אֶת בְּכוֹרָתוֹ וּבְרִכְתּוֹ, וּמִי שֶׁפּוֹגַע בְּרִגְשׁוֹתָיו שֶׁל אָדָם עַז-נֶפֶשׁ - הִרְיָהוּ מִסַּכָּן אֶת חַיּוֹ. כֵּךְ אִירַע גַּם לְיוֹסֵף, שֶׁפָּגַע בְּאֲחִיו וְהִבִּיא אֶת דִּיבְתָם רַעָה אֶל אֲבִיהֶם. הִלְלוּ נִפְגְּעוּ בַּעֲדֵי נֶפֶשׁם כִּי לַמַּעֲשֶׂה הָיוּ צָדִיקִים גְּמוּרִים, וְלִדְעָתָם יוֹסֵף הִיָּה 'רֹדֵף' אֶת נֶפֶשׁם - וְלָכֵן סִיכְנוּ אֶת חַיּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁנִּגְּלוּ לָנוּ חֲז"ל בְּאוֹמְרָם (כִּי שֶׁמֶיָּא רִש"י בּוֹ פֶּתַחנּוּ): "שְׁכָל מָה שְׁאִירַע לִיעֲקֹב אִירַע לְיוֹסֵף: זֶה נֶשְׁטָם - זֶה נֶשְׁטָם; זֶה אֲחִיו מִבְּקֵשׁ לְהוֹרְגוֹ - זֶה אֲחִיו מִבְּקֵשִׁים לְהוֹרְגוֹ".

* אֲכַן, קֶשֶׁה לִשְׁנוֹת מִידָּה לְחִלּוּמִין:

גַּם בָּהּ נֹתֵר פָּגַם כָּל שְׁחֲז"ל זִיָּהוּ אוֹתוֹ בְּ"וְתַצֵּא לֹאָה לְמִרְאָתוֹ" (ברא' ל, מו, וְכִר"ר פ, א).

בכך תבין גם מה שאמרו, שיעקב חשש להוכיח את ראובן בצעירותו, שמא ילך לעשו (רש"י לדבר' א, ג). מה פתאום ילך דווקא לעשו? מה עושה אדם ש"יורד מן הפסים"? - נוסע למזרח הרחוק, או לדרום-אמריקה - אבל מה פתאום לעשו?! - כי שורש העזות המשותף ללאה אמו ולעשו, בסוד זיווגם - עלול למשוך את ראובן אל עשו...!

נמצא ממילא, שכדי לקיים ביעקב את "וישתחוו לך בני אִמֶךָ" - צריכים בני לאה הדומים בשורשם לעשו, להשתחוות ליוסף.

ואם תאמר: וכי כל אחד-עשר השבטים קרויים 'בני לאה'? - אמת, נכון הדבר! כי גם בני זלפה, שפחת לאה, באו ממעשה לאה שנתנה אותה ליעקב מיוזמתה; ואפילו בני בלהה שפחת רחל, לא באו אלא משום ש"נתקנא רחל באחותה", ולכן אמרה בסמוך: "הנה אִמְתִּי בלהה בֵּא אליה" (ברא' ל, א, ג).

ובנימין? - אף הוּא בא לעולם מכוחה של לאה! כי רחל, אמורה היתה ללדת רק בן אחד - את יוסף - שהיה אמור להיות בנו היחיד של יעקב. ומניין? - כך הרי מפורש בחז"ל (רש"י שם ל, כא) שלאח דנה דין בעצמה לפני לידת דינה, שאם יהיה זה זכר (כפי שהיה אמור להיות) - יהיה לרחל רק בן אחד, ואזי לא תהא אפילו כאחת השפחות; לכן הִתְפַּלְלָה עליו ו"מיד נהפכה לבת" (ברכ' ס.). רק כך, נפתחה הדרך לקבלת תפילתה של רחל: "יוסף ה' לי בן אחר" (ברא' שם, כד) - ונולד בנימין.

נמצא איפוא, שבכל י"א השבטים היה צד שותפות של לאה - מי פחות ומי יותר - וכפי קרבתם ללאה, כן היתה דרגת מחלוקתם עם יוסף.

אם כן, יוסף היה אמור להיות בן יחיד ליעקב, וממנו היה נבנה כל בית ישראל. וכך מפורש בגמרא: "תניא, היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו" (סוטה לו:). וכן אמו, רחל, מיועדת היתה להיות אשתו היחידה של יעקב - אלא שלא היתה עומדת בכל יום בפרשת דרכים ובוכה לזכות ביעקב הצדיק, והועילה תפילתה (זהר א, רכג.). וראה הלשון שנקט רב הונא במדרש (בר"ר ע, טז:): "קשה היא התפילה, שביטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה". וביארו המפרשים (יפ"ת) שם, שנקט "קשה היא התפילה", ולא: משובחת היא וכדו', כי לא די שביטלה את הגזירה שרבעה על לאה להיות לעשו, אלא שאף גרמה חוב לרחל אחותה.

צא ולמד, מה גדול כוחה של תפילה!

כל החיזיון הגדול הזה – לא מלבי הוא. כך כתב במפורש רבנו הרמב"ן, על הפסוק: "ויאמר עבדך אבי אלינו, אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי" (ברא' מד, כז) – וקשה: וכי רק אשה אחת היתה ליעקב? ! - עונה שם הרמב"ן:

"כי יעקב לא לקח אשה מִדַּעַתּוֹ, (אלא) רק (את) רחל; וזה טעם "ילדה לי אשתי" - כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני, רק שנים, ושְׁמַתִּי אֶהְבֵּתִי בהם כאילו הם יחידים לי. והשאר – כבני פילגשים הם אלי..."*

הנה לפנינו דברים נוראים!... והאמת היא, שהכתוב שב ומוכיח בדברי הרמב"ן: כשיוודים בני יעקב מצרימה והתורה מונה את מספרם, נאמר בלֹאֵה: "אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב"; ואילו ברחל נאמר: "בני רחל אשת יעקב, יוסף ובנימין" (ברא' מו, טו; יט, וכפירוש רש"י).

כעת מובן, מדוע יוסף הוא עיקר תולדותיו של יעקב, כי עיקר כוחו של יעקב עובר דרך רחל. רק עבודה עבד אצל לבן (בר"ר עא, ה) כי היא אשתו על פי מזלו, ויצירתה היתה מכוונת אליו בסוד "בת פלוני לפלוני" (סוטה ב.). וזה עומק דברי חז"ל (רש"י לברא' לו, ג) שהיה "זיו איקונין" של יוסף דומה ליעקב - וידוע, שדמותו של יעקב היא דמות ה"אדם" החקוקה במרכבה העליונה (רש"י ליהו' א, ה). וכן אמרו: שיפיו של יוסף, דומה ליופיה של רחל (זהר א, רטז) – והכל רומז ל פ נ י מ י ו ת.

לכן השתדל יוסף לממש את החלומות, דהיינו, שישתחוו לו כל האחים: כי אם ח"ו לא יתקיימו הברכות גם בו - שהוא המשכו של יעקב - הרי זה כאילו נתבטלה ברכת יצחק בשורשה, ח"ו, וזה לא יתכן; כי כל קיומו של עם ישראל, תלוי בברכות הללו.

התועלת והממליות שבהשתחויה ליוסף

— ודע, שהשתחויה זו של השבטים לפני יוסף וקבלתו עליהם כמלך, נועדה להשריש בלב כל ישראל את מידתו הרוחנית של יוסף. כניעתם לפניו אינה כניעה

* אמנם לפי זה, דברי הרמב"ן ב"בראשית" ל, ה צריכים קצת ישוב - ואכמ"ל. ואגב, ביחוד זה של יוסף, יובן גם אבלו הכבד של יעקב, כשחשב שיוסף נטרף; אבל שנמשך עשרים ושתיים שנה רצופות, ונפסק רק כשנודע לו שיוסף חי. וראה ב"אור החיים" (ברא' לו, לה) שכיוון שראו האחים את אבלו הכבד של יעקב, אמרו, "זה יעשהו אדם שמת לו בנו יחידו"; ולכן התחכמו וכאו "כל בניו וכל בנותיו לנחמו" (שם) יחידיו, כדי שיראה שבניו ובנותיו רבים הם. "ואף על פי כן לא הועיל לו... ויאמר הטעם (שם): "כי אֶרְדּוּ אֶל פְּנֵי... שאין לי אלא הוא מיוחד. כי אין כדאי בכל בניו להתנחם עליו... לטעם הידוע בדברי הזהר".

לפני האיש יוסף, אלא אות לקבלת מידתו העיקרית עליהם - הלא היא מידת היראה.

יוסף הצדיק, היה מצויין ביראת האלקים שבו. לא מצינו שכתבה התורה באחד משאר האחים, מה שכתבה בו: "ויאמר אלהם יוסף... את האלקים אני ירא" (ברא' מב, יח). וכן אמר לאשת פוטיפר (שם למ, ט): "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים". וראה דבר פלא במדרש, המעיד עד היכן מגיע כוח יראת האלקים של יוסף:

"אמר (יוסף): "אבא נתנסה, וקני נתנסה, ואני איני מתנסה?! אמר לו הקב"ה: חיך שאני מנסה אותך יותר מהם" (בר"ד פו, ד).

הרי לנו חידוש גדול מאוד: נסיונו של יוסף באשת פוטיפר, גדול אף מניסיון העקידה! אם כן, רק עוצם מעלת היראה שהיתה ביוסף, היא שעמדה לו להתגבר על יצרו באותו ניסיון. (ואמרו, שלכך "אין זרעו של עמלק נופל, אלא ביד בנה של רחל" [פסיק"ר יג, ובעין זה בב"ב קכג:]; כי מהותו של עמלק היא "ולא ירא אלקים" [דבר' בה, יח] — לכן יפול ביד יוסף ירא-האלקים!).

והנה, מעלת היראה גדולה עד מאוד, כי רק על ידה יכולה התורה להתקיים; וידוע מאמרם (אבות ג ט): "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו - חכמתו מתקיימת". וכן דרשו (שבת לא) כמה דרשות על גודל מעלת היראה, עד שאמרו: "אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת-שמים בלבד", שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, כי אם ליראה" (דבר' י יב). וכיוון שכל קיום עם ישראל הוא התורה, הרי שהיראה היא היסוד אשר עליו בנוי הכל. (וכידוע, מידתו של יוסף היא מידת היסוד).

ונלע"ד, שיסוד זה רמוז בחלום השני של יוסף, בו ראה שמש וירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לו, היינו בדברינו: ליראה שבו. ללמדנו, כי מידת היראה היא יסוד קיום העולם, עד שגם גרמי-השמים משתחוים לבעל מידה זו, כי בה תלויה כל מציאותם.*

* הערת העורך - שמעתי מפי שאר-בשרי, הר"ר יצחק כהן הי"ו, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה בעיר נתניה ת"ו, שאמר כך:

"ידוע הוא, שרמ"ח מצוות ה'עשה', הן בגימטריא כנגד: אברה"ם. ונתתי אל לבי לשאול: אם כך, כנגד מי הן שם"ה מצוות ה'לא-תעשה'? - והנה חנני ה', ששם"ה הן בגימטריא: יוס"ף הצדי"ק!... והרי עיקר מידתו של יוסף היא היראה, שהיא השורש לכל מצוות ה'לא תעשה' שבתורתנו הקדושה". עכ"ד.

והצעתי הדבר לפני הרכ שליט"א, ושמה עליו מאוד.

אוצר החכמה

קבלת מרותו ומלכותו של יוסף, היא אות לישראל לדורות עולם!

לידע ולהודיע, שמידת היראה היא המקיימת את ישראל לנצח! ובזכותה יקויים בנו (מתפילת "עלינו לשבח") "ויקבלו כולם את עול מלכותך, ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד".

הקשר שבין חנוכה למלכות יוסף

ידוע מהשל"ה הקדוש, שבכל פרשה מפרשיות השבוע, רמזו המתרחש באותו שבוע. וכיוון שחנוכה חל תמיד בשבוע בו קוראים את פרשתנו, פרשת "מקץ", יש בהכרח פסיפור הפרשה - על עלייתו של יוסף למלוכה וכו' - מעניין החנוכה. (וכבר רמזו, שחנוכה רמזו בדברי יוסף בפרשתנו (ברא' מג, טז): "הבא את האנשים הביתה, ומבית מִבְּחַ וְחֶבֶן" - אותיות: חנוכה). לדעתי הענייה נראה, שיש בפרשת-חיייו של יוסף הצדיק, דמיון גדול לחנוכה. ונבאר דברינו בעז"ה:

ברוך שומר הבטחתו!

ידוע מן המדרש (יל"ש מלכ' קפד; פסי"ד ו, ה) שמלאכת המשכן נסתיימה בכ"ה בכסלו, ובו ביום היו אמורים להקים את המשכן. אלא שהקב"ה דחה את הקמתו לחודש ניסן, כדי "לערב שמחת המשכן, בחודש שנולד בו יצחק" - שהוא עולה תמימה. ומובא שם גם, שמסיבה דומה דחה הקב"ה את חנוכת המקדש שבנייתו נסתיימה בחשון, עד לחודש תשרי הבא - כי הוא החודש שבו נולד אברהם.

ואולם - ממשיך המדרש - מכיוון שיום כ"ה בכסלו הפסיד את חנוכת המשכן שהיתה אמורה להיערך בו, הבטיח ה' 'לשלם' לו חנוכה אחרת; ואכן פרע לו את החוב, בחנוכת המקדש בימי החשמונאים. נמצא, שזימון החנוכה דווקא לכ"ה בכסלו, היה מילוי הבטחה שהבטיח ה' יתברך, למעלה מאלף שנים קודם לכן! וכעין זה בפרשתנו: לבורא היתה תוכנית קדומה בקשר ליוסף - אך זו נדחתה עד הנה, וקויימה רק בפרשת "מקץ". תוכנית אלקית זו, כללה שתי נקודות מרכזיות:

(א) המלוכה. מבואר ב"זהר" הקדוש (א, קפג), שהחלומות שסיפר יוסף לאֶחָיו, היו דרגה מדרגות הנבואה; גילוי אלקי, של העתיד להיות. אלא שהחלום, כידוע, 'הולך אחר הפה' (ברכ' נה:); אחר הפיתרון, שמעניקים לו בני האדם. לכן, אם היו האחים פותרים ליוסף, שהחלום שחלם מנבא לו שיהיה מלך — היה יוסף מולך מיד! אלא שהם פתרו לו בתמיהה: "הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ? אִם מָשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ?" (ברא' לו, ח). לכן נדחה פיתרון זה לעשרים ושתים שנה, ורק בפרשתנו קיים ה' את הנבואה שמסר ליוסף, כשהמליכו על מצרים.

(ב) הבכורה. עניין נוסף שנדחה: תשלום הבכורה לרחל. בכורה זו, כוללת את שני מובני הבכורה הקיימים: א. בכורה כפשוטה: ב. לשון גדולה ומלכות (רש"י לדבר' לג.

יז). ביוסף, התקיימו שני הפירושים כאחד; וכפי שהביאם רש"י על: "בני בכרי ישראל" (שמות ד, כב. וראה לעיל עמודים רל"ט-ר"מ, שהשם "ישראל" רומז למעלת יוסף). ממי היתה הבכורה לבית ישראל צריכה לצאת? - מרחל אמנו. אלא שלא הקדימה אותה בתפילותיה (ב"ב קכג.), ונישאה ראשונה ליעקב. אך בסופו של מהלך, משום הצניעות והוותרנות שהיתה ברחל (שם, ורש"י), נטל הקב"ה את הבכורה מראובן בכור לאה, והשיב אותה ליוסף, בכורה של רחל (בר"ר צח, ד). בפרשתנו, מתגלה גדולתו של יוסף על אחיו. הם משתחוים לפניו ארצה, ויהודה אומר בשם כולם: "הננו עבדים לאדני" (ברא' מד, מז).

נמצא, שעלייתו של יוסף למלוכה והפיכתו לחשוב האחים - דברים שנדרחו בעבר מסיבות שונות - מתאימות מאוד לכ"ה בכסלו. גם יום זה היה ראוי לגדולה בהקמת המשכן, אלא שהדבר נדחה מסיבה מסויימת, לימי החשמונאים.

מעם נוסף לשמונת ימי החנוכה

בדברינו אלה, עולה תירוץ נוסף לשאלה המפורסמת: מדוע ימי החנוכה הם שמונה? שהרי מצאו שמן להדלקת יום אחד, והנם התרחש איפוא רק שבעה ימים - אם כן מדוע עושים זכר לנשך במשך שמונה ימים?

והתירוץ: כי כ"ה בכסלו היה אמור להיות היום הראשון לחנוכת המשכן; אך כידוע מהכתוב בפרשיות "צו" ו"שמיני", חנוכת המשכן נמשכה שמונה ימים! נמצא, שגם לשבעת הימים שאחריו כ"ה בכסלו היתה תביעה, להיות משמונת ימי המילואים... גם אותם, היה ה' צריך 'לפיים'. זהו סוד, שמונת ימי החנוכה.

וראיה למהלך זה: בשם שבח' ימי המילואים של המשכן, נכללו שבת וראש-חודש (ניסן), כך יש בשמונת ימי החנוכה שבת וראש-חודש (טבת)! ומה היו גזרות היוונים? איסור לקיים את מצוות השבת, ראש-חודש, וכן ברית המילה (מגילת אנטיוכוס) - שמצוותה ביום השמיני!

אך לא זו בלבד. נלע"ד, שהמאבק המרכזי של יון בישראל, ודמותו של יוסף הצדיק, אחוזים זה-בזה בקשר עמוק ומהותי יותר, כפי שנבאר בעזר ה' יתברך:

מלכות יון

בברית בין הבתרים נאמר: "ותרדמה נפלה על אברם, והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו. ויאמר לאברם: ידע תדע כי גר יהיה זרעך..." (ברא' טו, יב-יג). ודרשו

(בר"ר מד, ז), שבארבע המלים "אימה, חשכה, גדלה, נפלת", נרמזו ארבע הגלויות ("...גַּר יהיה זרעך") של עם ישראל:

"...חֲשֵׁכָה" - זו יוֹן, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה. שהיתה אומרת (גזורת): "כִּתְּבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שאין לכם חלק באלקי ישראל".

וכן דרשו על האמור במעשה הבריאה (ברא' א, ב) "וַחֲשַׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם" - זו גלות יוֹן שהחשיכה עיניהם של ישראל וכו'. והנה רש"י פירש שם, שהיוונים התכוונו ב"כתבו לכם על קרן השור", לחטא העגל, שנעשה "בתבנית שור" (תהל' קו, כ). שכיוון שבעשיית העגל גילו ישראל, כביכול, שאין להם חלק באלקי ישראל, לכן רצו היוונים שישראל יחזרו להזדהות עם אותו חטא קדום. ונראה לעניות דעתי, להוסיף על פירושו זה של רש"י:

"קרן השור" - רומז ליוסף המכונה "שור": יעקב אמר על שמעון ולוי שהתנכלו ליוסף, "וּבְרָצֹנִם עָקְרוּ שׁוֹר" (ברא' מט, ו), וכן כינהו משה: "בכור שורו הדר לו" (דבר' לג, ז). מה שגזרו היוונים, "כתבו לכם" דווקא "על קרן השור", ש"אין לכם חלק באלקי ישראל" – היא תמצית המלחמה הרעיונית של יוֹן, בתורת ישראל:

ידוע שמלכות יוֹן, הגיעה למעלות רמות בחכמת העולם והטבע. אבל מבחינת המוסר האנושי ומידות האדם – הגיעה לשפל המדרגה. הכיצד? - דעתה המשובשת קבעה, שהחכמה אינה צריכה להיכנע לפני האלקים; האדם, אינו צריך ליתן דין-וחשבון על מעשיו. החכמה עומדת לעצמה, והתאוות החומריות לעצמן; אלה הם שנים שאין כל קשר ביניהם, וממילא אין לאדם להימנע מלעשות כל מה שלבו חפץ. לכן הנהיגו בינם לבין עצמם חוקים פסיסיים ביותר – שאם לא כן, "איש את רעהו חיים בלעו" (אבות ג, ב) – אך לא יותר מכך.

בנקודה זו, ניטש המאבק הרוחני, הרעיוני, בין חכמת התורה לחכמת יוֹן. יוֹן, ראתה בתורת ישראל אויב מושבע. היא חשה, שכל עוד עומדת התורה ומכריזה שיש בורא עולם, ושהוא נותן חכמה ומצווה על כל בן-נח לשמור לא רק על עצם חיי האדם, אלא גם על מידותיו וטוהר נפשו – הרי שיש עירעור לדרכה של יוֹן.

נציג התורה בעולם העתיק: יוסף

ומי היה האיש, שייצג בעולם העתיק את תורת ישראל? מי היה סמל ומופת לדרך התורה, המבניעה את החכמה בפני האלקים? – יוסף הצדיק. כל הנהגתו אמרה: לאדם יש אכן חכמה אדירה – אך הכל נובע מאלקים. ממילא, על האדם להישמע ולכפוף עצמו, לחוקי המוסר האלקי.

והראיה: כשפתר יוסף את חלום פרעה, אומר מלך מצרים בהתפעלות: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו. ויאמר פרעה אל יוסף: אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת - אין נבון וחכם כמורך" (ברא' מא, לח-לט). מלך מצרים התעלה להבין – ואף הודה בכך בפני חכמיו ועמו – שחכמת יוסף שורשה ברוח אלקים. ומי הוּבִיל את ראש מעצמת הכשפים הגדולה, להבנה רוחנית זו? - יוסף. האסיר, שזה-עתה יצא מן הכור הנורא בו סבל שנים עשרה שנה (ואיש לא הבטיח לו, שלא יחזירוהו מיד למקומו בבור...) – והנה עומד הוא לפני השליט הגדול שאינו מאמין באלקים, ומזכיר שוב ושוב את שם ה': "אלקים יענה את שלום פרעה" (שם, טו); "אשר האלקים עשה הגיד לפרעה" (שם, כה); "הוא הדבר אשר דברתי... אשר האלקים עשה הראה את פרעה" (שם, כח); "כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו" (שם, לב).

דברים אמיצים אלה, עשו רושם רב על פרעה. ובעיקר כאשר נתקיימו דברי יוסף, והמציאות הוכיחה שפתר נכונה את החלום – יצא שִׁמְעוּ של יוסף בכל רחבי מצרים, ומשם לכל העולם כולו. כי מצרים של אז היתה המעצמה העולמית, ושמו של המלך המיוחד שבה נישא בפי כל: בַּמְצָרִים מוֹלֵךְ אדם, שזוקף את חכמתו הגדולה לאלקיו.

אח"כ 1234567

אם כך בעולם – על-אחת-כמה-וכמה בעם ישראל. יוסף היה הסמל, למלכות המפירה שה' הוא הנותן כוח לעשות חיל, ושמצוותיו מחייבות כל אדם. הביטוי בו השתמשו היוונים: "קרן השור", היה אות בישראל למלכות יוסף, למעלת חכמתו, ולגודל קדושתו. פֶּלְשׁוֹן זו גם פֶּרְכוּ משה: "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינגח" (דבר' לג, י). שבט יוסף נמשל לשור, כשה' קרן' היא סימן למלכות ("ויתן עוז לְמַלְכוֹ, וירם קרן משיחו - שמו"א ב, י). רש"י (לדבר' שם) כותב, שכך פונה גם יהושע שכא מבני יוסף, על ש'נגח את העמים' ("בהם עמים ינגח") יושבי הארץ, והנחיל אותה לישראל.

כוונת יון היתה, איפוא, להשיח מלב האומה את מלכות יוסף, שהיוותה זיכרון מתמיד שה' הוא אלקינו. היוונים הבינו שכדי לעקור את הדת מחיי היהודים, עליהם לנתק אותם מאותה דוגמה; מאותו מלך, שהוא היחיד שבו מפורש בתורה, שאפילו הגויים הודו שחכמתו הגדולה היא מאת ה'. ולכן גזרו 'לכתוב' על "קרן השור" - סמלו של יוסף - ש"אין לכם חלק באלקי ישראל"; היינו, שיכחישו את המקובל אצלם מדורי דורות על יוסף; את מה שפרסם יוסף גם בין האומות, שעם ישראל מונהג על-פי אלקי ישראל.

וזהו עומק דברי חז"ל במקום אחר: "שגזרה מלכות יון גזירה, שלא להזכיר שם-שמים על פיהם" (ר"ה יח:) - וכי מה אכפת להם שיהודי יגיד לחבירו "בעזרת ה'" - אלא שזהו הפך הנאמר ביוסף, "וירא אדניו כי ה' אתו" - שהיה "שם-שמים שגור בפיו"! (ברא' למ, ג, ורש"י). יוסף לא התבייש מפוטיפר אדוניו, עובד האלילים, והיה מזכיר שם-שמים בכל עת; אצלו לא היה זה מלמול סתמי, אלא ביטוי עמוק של השקפת-עולם, אותה החדיר לכל אשר עשה. והראיה: שאפילו פוטיפר הבין, ש"כל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו".

דוגמה זו של יוסף, ששימשה בישראל כדגם-חינוכי לחיקוי, רצו היוונים לעקור ולהשכיח מכל וכל. (ושמעתי, שאין מדרש יוצא מדי פשוטו: "קץ השור", שימשה בימי קדם כ'בקבוק לתינוק'. היו מרוקנים את הקרן מן המילוי שבה, שמים בפי התינוק את הפיה הצרה, ואת המשקה יוצקים לקרן דרך הקצה השני, הרחב. היוונים, גזרו לכתוב "על קרן השור" הזו דברי כפירה באלקי ישראל, כדי שיהיו למול עיני הילדים הטהורים, ויחלחלו בהם מקטנות!).

יוסף משתתף בניצחון על יון

והנה מכל השבטים, זכה לוי - שמזרעו באו מתתיהו ובניו - לנצח את היוונים. ומדוע דווקא הוא? - כי רואים אנו בברכת משה, שבני לוי הם מורי התורה בעם: "יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל" (דבר' לג, י). אין עוד שבט, שהתורה נזכרת אצלו במפורש בברכת משה. ולפי שתכלית היוונים היתה לעקור תורה זו ("להשכיחם תורתך") - לכן היה זה תפקידם - וגם זכותם - של מלמדי התורה מבני לוי, להכניעם ולנצחם.

אלא שלפי דברינו, גם יוסף היה צריך לטול חלק במלחמה זו! שהרי חצי היוונים היו מכוונים בעיקר נגדו; נגד השקפת העולם שייצג.

— ולבי אומר לי, שכך אכן היה. ויתבאר הדבר יפה, לפי מה שכבר זכינו לבאר בעניין כהונתו של פינחס: פינחס זכה בכהונה, לא מפני שהיה מצאצאי אהרן הכהן, אלא בזכות היותו נין ונכד ליוסף (ראה לעיל עמודים ר"ז-ר"ח באריכות). והנה מפורש ב"ספרי" (פינחס, סו"ס קל"א), שבבית שני היו שמונים פהנים-גדולים מזרע פינחס! מסתבר מאוד, שהקב"ה גלגל שמתתיהו שניצח את היוונים, היה מאותם פהנים-גדולים מצאצאי יוסף.

ואם תאמר: סברה זו, שהקב"ה זימן שדווקא זרע יוסף יכה ביוונים - זו מגיין לי?

— מהמפורש ברש"י, שהקב"ה דקדק לגלגל כך בהודמנות אחרת! שהנה בשעה שציווה על משה, לנקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים שהחטיאו אותם בשיטים (במד' לא, ב). נאמר:

"וישלח אתם משה... ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא" (שם, ו).
 שואל רש"י: "ומפני מה הלך פינחס, ולא הלך אלעזר?"
 (א) - אמר הקב"ה: מי שהתחיל במצווה שהרג את כוזבי בת צור - יגמור.
 (ב) דבר אחר: שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו, שנאמר "והמדינים מכרו אתו אל מצרים" * (ברא' לו, לו). ומניין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף? - שנאמר: "והאלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל (...ותלד לו את פינחס - ששמות ו, כה" - מזרע יוסף ש פ ט פ ט פיצרו".

הקב"ה סיבב שדווקא פינחס הכהן, שמוצאו מיוסף, ינקום במדיינים שהורידו את סבו לתוך טומאת מצרים. ולכן אומר אני, שגם בחנוכה סיבב הקב"ה שיקומו פהנים מזרע יוסף דווקא, לנקום נקמת יוסף סבם מן היוונים *.

אוצר החכמה:

הקשר בין ימי החנוכה, לפרשת "מקץ" ומלכות יוסף שבה – הוא אם-כן כפול:
 (א) העיתוי: כשם ששמר ה' הבטחתו לנשא את יום כ"ה בכסלו, וקיים זאת בחנוכה – כך קיים בפרשתנו את הנבואה, שיוסף יעלה לגדולה. והמעין יראה, שגם בפינחס עצמו אירע כדבר הזה: גם הוא נדחה בשעתו מן הכהונה, ולא נתכהן עם שאר אחיו (זבח' קא:!) פינחס המתין קרוב לארבעים שנה מבלי להתלונן – עד שעלה לגדולה, ואף זכה שיעמדו עשרות פהנים-גדולים מבניו.

(ב) המהות: בחנוכה ניצחו פהנים מזרע יוסף, את היוונים שלחמו בהשקפה שכפפה את החיים לצו האלקים; השקפה, אותה הנחיל יוסף לישראל ולעולם כולו.
 ויצאנו מחוזקים מדברים אלה, שהקב"ה גוזר – ומקיים! ואף על פי שיתמהמה, על האדם להיות סמוך ובטוח בה, כי "לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים" (קהלת ג, א).

* "כי בלאו-הכי היה פינחס שונאם מצד המכירה שמכרו את יוסף מצרימה, מקום מיוחד לזנות, ועתה אחזו המדיינים מעשה אבותיהם בידיהם, להכשיל את ישראל בזנות" (כלי יקר, במד' לא, ו).

* לאור האמור לעיל שיחה כ"ז, שדקדק ה' לתת לרחל וללאה חלק שווה בבניין עם ישראל, לבל תהא קנאה ביסוד העם – נוכל להוסיף שכן הוא גם בחנוכה ופורים: חידשנו שם, שחנוכה הוא כנגד לאה (הכהנים הם בני לוי), ופורים כנגד רחל (מרדכי ואסתר מבני רחל). והנה למען השיוויון, גלגל הקב"ה שיהא חלק גם לבני רחל בחנוכה, כפי שאמרנו זה-עתה; וכן שיהא ללאה חלק בפורים: שהרי אמרו חז"ל שמרדכי הצדיק קרוי "איש יהודי", כי "אמו מיהודה!" (מגיל' י"ב ע"ב. וראה עוד שם, עד כמה עקרוני עניין זה שלא לאפשר יצירת קנאה, שכן משפחות יהודה ובנימין היו "מתגרות זו בזו", וכל אחת מוענת שפוכותה נולד מרדכי!).

1234567

שורשי אהבת יהונתן וקנאת שאול

ואיצר החבמה

"עזה כמות אהבה" (שה"ש ח, ו)

ההפטרה שנקרא השבת היא הפטרת "מחר חדרש", על-שם דברי יהונתן לדוד: "ויאמר לו יהונתן מחר חדרש, ונפקדת כי יפקד מושבך" (שמו"א כ, יח).

אהבת דוד ויהונתן, היא מופת וסמל לאהבת-אמת. יהונתן אהב את דוד אהבה עזה וכרת עמו ברית אהבה, עד שהיה מוכן למסור לדוד את כתר המלכות שעמד לירש מאביו. ויותר מכך: הוא אף סיכן את נפשו בפועל, כשניסה להגן על דוד, או להצדיק אותו לפני שאול אביו. ויש לעיין: מה יכן באה ליהונתן אהבה כה עזה לדוד? בכתוב לא מוזכר, שדוד עשה דבר-מה שהביא לכך; כתוב רק, שלאחר שדוד היכה את גלית, שאלו שאול: "בן מי אתה הנער", ודוד ענה בענוותו: "בן עבדך, ישי בית הלחמי" – ומיד: "ויהי ככלתו לדבר אל שאול, ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד" (שמו"א יז, נח; יח, א). ברית-אהבה זו נמשכה והתהדקה, גם כאשר שאול נעשה עויין לדוד ודרף את נפשו, ולמרות ששאול גער קשות ביהונתן ואף ניסה להמיתו על כך.

אמנם גם דוד אהב את יהונתן – אבל בזה אפשר לומר שהיתה לדוד "נגיעה": יהונתן, בן המלך, עמד לצדו; דוד 'הרויח' מאותה רעות. אבל יהונתן רק הפסיד מקשריו עם דוד: הוא מוותר על כס-המלכות המיועד לו (שם כג, יז), וגם מסכן את חייו - והשאלה היא: מה הביאו לכך?

– ונראה לי, ששורש אהבתו לדוד בא לו מאבי שבטו. בנימיז הצדיק: